

MAKTABGACHA 5-6 YOSHDAGI BOLALARDA HARAKATLI O'YINLARINI TASHKIL ETISH METODIKASI.

*Nizomiy nomidagi TDPU Maktabgacha ta'lim metodikasi pedagogika fanlari falsafa
doktori, dotsent **Rasulxo'jayeva Madina Axmadjonovna**
Nizomiy nomidagi TDPU maktabgacha ta'lim fakulteti talabasi
Allambergenova Gulasal Mansur qizi
e-mail gulasalallambergenova42@gmail.com*

Annatotsiya. Mazkur maqolada maktabgacha 5-6 yoshdagi bolalarda harakatli o'yinlarni tashkil etish metodikasiga oid jarayonlarining mazmun mohiyati ochib berilgan. Maktabgachja ta'lim tashkiloti tarbiyalanuvchilarini harakatli o'yinlariga bo'lgan qiziqishlari, pedagogik jihatdan rivojlantirish yo'llari ko'rsatilgan.

Harakatli o'yinlar bolalar rivojlanishining barcha sohalarini – jismoniy, emotsional, aqliy va ijtimoiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlashda muhim ahamiyatga ega. Ushbu ishda harakatli o'yinlarning maktabgacha yoshdagi bolalar uchun ta'lim jarayonidagi o'rni va ahamiyati, ularning pedagogik jihatlari, bolalar rivojlanishiga ta'siri, shuningdek, o'yinlarni tashkil etish usullari batafsil tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar. Maktabgacha, maktabgacha yosh, harakatli o'yinlar, pedagogik metodika, bolalar rivojlanishi, jismoniy faollik, emotsional rivojlanish, ijtimoiy ko'nikmalar, o'yin tashkil etish, o'yin pedagogikasi, bolalar psixologiyasi, jismoniy tarbiya, o'yin shakllari, ko'nikmalarni rivojlantirish, guruh ishlari.

Kirish. Maktabgacha ta'lim tizimida 5-6 yoshdagi bolalar uchun harakatli o'yinlar juda muhim ahamiyatga ega. Bu yoshdagi bolalar o'z faoliyatlarini jismoniy rivojlanish, aqliy va ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirish jarayonida o'yin orqali amalga oshiradilar. Harakatli o'yinlar bolalar uchun faqat jismoniy mashqlar emas, balki o'quv jarayonining muhim bir qismi sifatida, ular orqali bolalar o'zlarining muvozanat va koordinatsiyasini yaxshilash, ijtimoiy qoidalarni o'rganish, emotsional va ruhiy holatlarini shakllantirishadi. 5-6 yosh – bu maktabga tayyorlanayotgan bolalar uchun muhim rivojlanish bosqichidir. Ushbu davrda bolalarning harakat motorikasi, tafakkur, til va emotsional jihatlari o'zgaradi va rivojlanadi. Shuning uchun, harakatli o'yinlar orqali bolalar o'zlarining o'zi va atrof-muhitga bo'lgan munosabatlarini yanada chuqurroq tushunib, jismoniy va ijtimoiy salomatlikni mustahkamlash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Harakatli o'yinlarni tashkil etish metodikasi, bolalarning jismoniy, aqliy va emotsional rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan o'yinlarni tanlash va ularga mos yondashuvlarni ishlab chiqishni o'z ichiga oladi. O'yinlarning maqsadi bolalarning jismoniy faolligini oshirish, ular orasida hamkorlikni rivojlantirish, qoidalarni hurmat qilishni o'rgatish, shuningdek, bolalarga muvozanatni saqlash, tezlik

va aniqlikni rivojlantirish imkonini yaratishdir. Shu bois, ushbu metodika bolalarning jismoniy faolligini oshirishga qaratilgan turli o'yinlar va faoliyatlarni amalga oshirish usullari va prinsiplari haqida to'liq tushuncha beradi. Metodikaning asosiy maqsadi – bolalarni jismoniy va aqliy jihatdan rivojlantiradigan, ularda ijtimoiy ko'nikmalarni mustahkamlashga yordam beradigan, qiziqarli va samarali harakatli o'yinlarni tashkil etishdir.

Harakatli o'yinlarning kelib chiqishi qadim xalq pedagogikasiga borib taqaladi. Ilk yoshli bolalar oilalarda bolaning dastlabki harakati bilan bog'liq ovunmachoqlar ermak o'yinlar, yordamida tarbiyalanganlar. Undan kattaroq yoshdagi bolalar hayotida rang barang harakat mazmuniga ega bo'lgan. Xalq o'yinlari katta o'rin olgan. Bularning hammasi hozirga qadar badiiy jozibadorligini, tarbiyaviy ahamiyatini saqlab kelmoqda va qimmatli o'yin folklorini tashkil etadi. Bola 7 yoshga yetib maktabga qadam qo'yganda uning tayyorgarligi darajasini hisobga olish zarur. Masalan: sakrash o'yinlari o'tkazishda ehtiyotkorlik talab etiladi, chunki avvalo bola ularni sakrash usullariga jismoniy tarbiya mashg'ulotlarida o'rgatish lozim. Albatta, bog'cha bolalarining harakat ko'nikmasi va malakasini rivojlantirishda gap harakat texnikasini chuqurroq o'rgatishda emas. Masalan, bolalar uzunlikka yugurib kelib sakrashga o'rgatiladigan bo'lsa, avval ularni sakrash oldidan birdaniga to'xtab qolmaslikka, yugurishni sekinlashtirmaslikka, sakrashdan oldin bir oyoqda deysinib, ikkala oyoq bilan yumshoq tushishga o'rgatish lozim. Faqat shundan so'ng sakrash o'yinlariga o'tilsa bo'ladi, chunki bu kabi o'yinlar tufayli bolalarda sakrash uchun zarur bo'lgan ko'nikma va malakalarni hosil qilish mumkin, bundan tashqari, shu kabi harakatli o'yinlar chaqqonlik, jasurlik kabi jismoniy xususiyatlarni ham rivojlantiradi.

Adabiyotlar tahlili. Maktabgacha 5-6 yoshdagi bolalarda harakatli o'yinlarini tashkil etish metodikasi borasida bir nechta tadqiqotlar amalga oshirilgan. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun harakatli o'yinlarni tashkil etish metodikasi bo'yicha ilmiy ishlar olib borgan bir qancha mashhur olimlar va pedagoglar mavjud. Ushbu sohada amalga oshirilgan tadqiqotlar bolalar rivojlanishining jismoniy, aqliy va emotsional jihatlari hamda o'yin faoliyatining pedagogik ahamiyatini o'rganishga yo'naltirilgan. **Vygotskiy**, o'zining sotsiokultural nazariyasida bolalarning rivojlanishini ijtimoiy muhit bilan bog'lab tushuntirgan. Uning fikriga ko'ra, o'yin bolalar uchun nafaqat qiziqarli faoliyat, balki ularning ruhiy va ijtimoiy rivojlanishining muhim bir qismi bo'lib, o'yinlar orqali bolalar o'zlarini va atrof-muhitni o'rganadilar. Harakatli o'yinlar orqali bolalar ko'nikmalarni rivojlantiradi, o'zaro aloqalarini mustahkamlaydilar. Vygotskiy o'yinning ijtimoiy va rivojlantiruvchi ahamiyatiga katta e'tibor bergan. **Piaget** bolalarning intellektual rivojlanishini o'rganib, o'yinlarning bolalarning kognitiv (tafakkur) rivojlanishidagi o'rnini ko'rsatgan. U o'yinlarni bolalar uchun bilimlarni o'rganish va tushunishni rivojlantirish vositasi sifatida tavsiflagan. Piagetning "o'yin va kognitiv rivojlanish"

haqidagi qarashlari bolalar rivojlanishining ko'plab jabhalariga, shu jumladan harakatli o'yinlar orqali jismoniy va aqliy salohiyatni oshirishga qaratilgan tadqiqotlar uchun asos bo'lib xizmat qiladi. **David Elkind**, bolalar rivojlanishi va ta'limi sohasida ko'plab asarlar yozgan olimdir. U o'yinlarni bolalar uchun muhim pedagogik vosita sifatida ko'rgan va o'yin orqali bolalar nafaqat jismoniy, balki emotsional va ijtimoiy rivojlanishlari uchun ham zarur bo'lgan ko'nikmalarni o'rganishlari mumkinligini ta'kidlagan. **Moore** harakatli o'yinlar va ularning bolalar rivojlanishiga bo'lgan ta'sirini o'rganib, o'yinlarning bolalarda motorik rivojlanishi, ijtimoiy munosabatlar va hissiy holatlar bilan qanday bog'liq ekanini tahlil qilgan. Uning ishlarida o'yinlarning jismoniy faollikni oshirish, bolalarda guruhda ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish va muvozanatni saqlashdagi o'rni ko'rsatilgan. **Rukhlyada** o'qituvchilar va tarbiyachilarga bolalarning jismoniy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash uchun harakatli o'yinlarni samarali tashkil etish metodikasini ishlab chiqqan. Uning ilmiy ishlarida harakatli o'yinlarni yosh bolalar uchun qanday tarzda tashkil etish, ular orqali motorik ko'nikmalarni rivojlantirish va bolalar o'rtasida jamoaviy hamkorlikni mustahkamlashning muhimligi ta'kidlangan. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun harakatli o'yinlarni tashkil etish metodikasi bo'yicha ko'plab ilmiy tadqiqotlar va yondashuvlar mavjud. Bu olimlar va pedagoglarning ishlari, bolalar rivojlanishini to'liq qo'llab-quvvatlash va ularda ijtimoiy, jismoniy va kognitiv ko'nikmalarni shakllantirishda harakatli o'yinlarning ahamiyatini ko'rsatadi. Ushbu ilmiy tadqiqotlar metodikalarni ishlab chiqishda muhim asos bo'lib xizmat qiladi va bolalar ta'limida harakatli o'yinlarning muhim o'rni borligini tasdiqlaydi.

Metodologiya. Maktabgacha 5-6 yoshdagi bolalar uchun harakatli o'yinlarni tashkil etish metodikasi pedagogik jarayonni samarali boshqarish va bolalarning jismoniy, emotsional, aqliy va ijtimoiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishga qaratilgan. Ushbu maqolada mavzuni yoritishda bir qancha olimlarning ilmiy izlamninishlaridan, tadqiqot natijalaridan, darsliklaridan foydalanilgan. Maqolada maktabgacha 5-6 yoshdagi bolalar uchun harakatli o'yinlarni tashkil etish metodikasi yoritib berilgan.

Muhokama. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun harakatli o'yinlar nafaqat jismoniy rivojlanish, balki aqliy, emotsional va ijtimoiy salohiyatni oshirishda ham muhim rol o'ynaydi. 5-6 yosh — maktabga tayyorlanayotgan davr bo'lib, bu yillarda bolalar o'zlarining motorik ko'nikmalarini shakllantiradilar, atrof-muhitni anglash, ijtimoiy munosabatlar o'rnatish kabi ko'nikmalarni rivojlantiradilar. Shuning uchun harakatli o'yinlar bu jarayonni samarali amalga oshirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Harakatli o'yinlar bolalar uchun nafaqat qiziqarli, balki ular jismoniy, emotsional va ijtimoiy rivojlanish uchun muhimdir. Harakatli o'yinlarni samarali tashkil etish uchun pedagoglar bir nechta asosiy prinsiplarni hisobga olishlari kerak.

O'yinlarning maqsadi aniq belgilanishi kerak. 5-6 yoshdagi bolalar uchun harakatli o'yinlar:

- **Jismoniy faollikni oshirish.**
- **Ijtimoiy va emotsional ko'nikmalarni rivojlantirish.**
- **Bolalarni guruhda ishlashga o'rgatish.**
- **E'tibor va diqqatni jamlashga yordam berish.**

Harakatli o'yinlarning samaradorligini baholash bolalar rivojlanishining barcha jabhalarini qamrab olishi kerak. Baholashda bolalarning jismoniy faolligi, o'yinlarni qabul qilish va ularga faol ishtirok etish darajasi, ijtimoiy va emotsional rivojlanishi ko'rib chiqiladi. O'yinni tashkil etishda barcha shart sharoitlar to'g'ri hisobga olinsa, uning tarbiyaviy ahamiyati oshib boradi. Buning uchun o'yin paytida bo'ladigan chiziqlar, chegaralar masofalari, kerakli o'yin predmetlari: koptok, bayroqcha kabilar taqsimlab berilishi lozim, keyinchalik esa bolalarni o'z – o'ziga xizmat qilishga odatlantirish kerak. Ko'pincha tarbiyachi bu tashkiliy ishlarni bolalardan biri yoki ikkisiga navbatchi sifatida topshiriq berib o'rgatadi, shunda har safar navbatchi almashtirib turiladi. Tarbiyachi o'yin o'tkazishdan oldin uni qanday tushuntirishni o'ylab ko'rishi kerak Undan keyin o'yinchilardan kim qaysi yerda turishini aytib o'tish kerak. Harakatli o'yinlar jarayonida bolalar ahloqiy, irodaviy sifatlar tarbiyalanadi, shuning uchun o'yin bola shaxsini shakllantirish vositasi hisoblanadi.

Natijalar. Maktabgacha ta'limda harakatli o'yinlarning samarali tashkil etilishi, 5-6 yoshdagi bolalarning jismoniy, aqliy, emotsional va ijtimoiy rivojlanishini muhim darajada oshiradi. Harakatli o'yinlar bolalar motorikasi (harakat ko'nikmalari)ni rivojlantirishga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Harakatli o'yinlar bolalarning ijtimoiy ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi. O'yinlarda bolalar o'rtasida jamoaviy ish va o'zaro munosabatlarni rivojlantirish mumkin:

- **O'zaro hamkorlik:** Jamoaviy o'yinlar bolalar orasida do'stlik va hamkorlikni rivojlantiradi. Ular bir-biriga yordam berishni, birgalikda ishlashni o'rganadilar.
- **Emotsional ifoda:** Harakatli o'yinlar bolalarga o'z hissiyotlarini boshqarishga va ifoda etishga yordam beradi. Ular o'yin jarayonida xursandchilik, hayajon, g'alaba va mag'lubiyat kabi hissiyotlarni boshdan kechiradilar.
- **Qoidalariga rioya qilish:** O'yinlarni tashkil etishda bolalar qoidalariga rioya qilishni o'rganadilar, bu esa ularning ijtimoiy ongini rivojlantiradi.

Harakatli o'yinlar faqat jismoniy faoliyatni emas, balki aqliy rivojlanishni ham qo'llab-quvvatlaydi. Harakatli o'yinlar bolalar uchun maktabgacha ta'limning qiziqarli va samarali qismiga aylanishi mumkin. Pedagoglar tomonidan to'g'ri tashkil etilgan harakatli o'yinlar bolalar rivojlanishining barcha jabhalarini birgalikda rivojlantiradi. Pedagoglar o'yinlar yordamida bolalarning individual xususiyatlarini hisobga olib, o'quv jarayonini yaxshilashlari mumkin. Shuningdek, o'yinlarni o'tkazish bolalar

uchun xavfsiz va farovon muhit yaratishga yordam beradi. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun harakatli o'yinlarni tashkil etish metodikasining samaralari bolalar rivojlanishining barcha sohalariga ta'sir qiladi. Jismoniy rivojlanish, emotsional va ijtimoiy ko'nikmalarni oshirish, aqliy faollikni rivojlantirish, ijodiy fikrlashni rag'batlantirish kabi natijalar o'yinlarning samarali tashkil etilishidan kelib chiqadi. Harakatli o'yinlar bolalar uchun o'qish va o'rganishni yanada qiziqarli va foydali qiladi, shu bilan birga, maktabgacha ta'lim tizimining samaradorligini oshiradi.

Xulosa. Xulosa qilib shuni aytish lozimki, Maktabgacha 5-6 yoshdagi bolalar uchun harakatli o'yinlarni tashkil etish metodikasi bolalar rivojlanishining muhim jihatlariga ta'sir ko'rsatadi. Ushbu metodika bolalar uchun nafaqat jismoniy faollikni oshirish, balki ijtimoiy, emotsional, aqliy va ijodiy rivojlanishga ham imkon yaratadi. Harakatli o'yinlar bolalarda motorik ko'nikmalarni, qobiliyatlarni va jismoniy salomatlikni yaxshilashga yordam beradi, shu bilan birga, o'zaro hamkorlik, diqqatni jamlash, va his-tuyg'ularni ifoda etish kabi ijtimoiy va emotsional ko'nikmalarni ham rivojlantiradi.

Metodikaning samarali bo'lishi uchun o'qituvchilarning malakali yondashuvi va o'yinlarning yoshga mos tanlovi muhim ahamiyatga ega. O'yinlar bolalar uchun qiziqarli, xavfsiz va ta'lim jarayoniga mos tarzda tashkil etilishi lozim. Harakatli o'yinlar pedagogik jarayonda bolalarning qobiliyatlarini yaxshilash, ta'limga qiziqishni oshirish va ularning umumiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Shuningdek, harakatli o'yinlar bolalar uchun o'zini ifoda etish, ijodiy fikrlash va shaxsiy rivojlanish imkoniyatlarini yaratadi. Bu metodikaning samaralari bolalarning kelgusidagi o'qish va o'zaro munosabatlarda muvaffaqiyatli bo'lishlarini ta'minlaydi. O'qituvchilar tomonidan o'yinlarni to'g'ri tashkil etish bolalar uchun maktabgacha ta'lim jarayonini samarali, qiziqarli va rivojlantiruvchi qilishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. M.A. Rasulkho'jaeva, Technology of formation of moral qualities of preschool children by introducing them to the animal world Methodological guide Tashkent.: "Ilm-Ziyo Zakovat" 2020
2. M.A. Rasulhojayeva. Using folklore to introduce large groups of children to the animal world. Methodology and theory of preschool education Scientific-methodical, ethical-educational, popular journal Tashkent: 2021 No. 9 (33)
3. Rasulkhujayeva, M. A. (2019). Educator's Role in Forming Moral Qualities Senior Preschool Age Children by Introducing Animal World. Eastern European Scientific Journal, (1).
4. Расулходжаева, М. А. (2022). Коммуникативная компетентность в деятельности педагога дошкольной образовательной организации. Национальная ассоциация ученых, (80), 30-32.

5. Rasulxojayeva M.A., Sh.O.Madaminova (2024). 6-7 yoshli bolalarni maktab ta'limiga tayyorlashda rivojlantiruvchi markazlarning bolalar psixologik jarayonlarini shakllantirishdagi ahamiyati. Vol. 17 no. 1 (2024): Лучшие интеллектуальные исследования | часть-17 | том-1
6. Rasulxo'jayeva M. A., Salimova A. A. (2024) Actual Problems and their Solutions in the Organization of Pedagogical Processes of Preschool Teachers. Vol. 55 (2024): Miasto Przyszłości
7. Rasulxo'jayeva Madina Axmadjonovna, & Ko'jageldiyeva Aziza Muxsum qizi. (2023). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA NUTQ MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHDA XALQ MAQOLLARIDAN FOYDALANISH JARAYONINI TASHKIL ETISH TRAYEKTORIYASI . PEDAGOGS Jurnal, 27(1), 39–43. Retrieved from